

VIRTUS

28 | 2021

Nikolaj Bijleveld

‘Overleven en voortleven, daar draait het om bij mensen’

Een interview met Luuc Kooijmans

178

Van de hand van Luuc Kooijmans verscheen in september 2021 het boek *Cosimo aan de Keizersgracht*. Het boek beschrijft het leven in de entourage van de Toscaanse kroonprins Cosimo de' Medici (1642-1723). Adel, patriciaat, wetenschap en het leven van alledag in Amsterdam en Florence komen uitgebreid aan bod. In die zin past het boek in een lange rij van werken die Luuc Kooijmans afgelopen decennia schreef over Oranjetelgen, regenten en wetenschappers ten tijde van de Republiek. Daarnaast maakte hij een enkele keer een uitstapje naar de twintigste eeuw, onder meer om een schrijnend familieverhaal op te tekenen in *Het geheim van de Valeriusstraat*.

De passie van Luuc Kooijmans ligt ‘bij de Republiek en de mogelijkheid om met woorden iets nieuws te creëren op basis van historische bronnen.’ Aanvankelijk verrichtte hij onderzoek als promovendus aan de Universiteit Utrecht, later gedurende een decennium als onderzoeker aan de Universiteit van Amsterdam. Zoals zo velen met hem, werkte hij ‘jarenlang op tijdelijke contracten die uiteindelijk niet werden verlengd. Ik ben er op een gegeven moment, simpel gezegd, gewoon uitgeflikkerd. Ik heb er destijds bewust voor gekozen dat besluit niet aan te vechten en vestigde me in 1997 als zelfstandig onderzoeker en schrijver.’

Luuc Kooijmans is niet rouwig om zijn afscheid van academia, een gevoel dat recent nog eens werd bevestigd toen hij wat lessen verzorgde. ‘De universiteit is een fabriek. Het onderwijs is geen *core business*, de aandacht lijkt vooral uit te gaan naar het binnenhalen van zo veel mogelijk geld voor onderzoek. Docenten hebben weinig aanzien en er zijn te veel studenten die zich alleen maar richten op het behalen van dat ene papiertje. Dat alles beïnvloedt de sfeer aan de universiteit en biedt te weinig mogelijkheden voor de goede en leuke studenten met wie je echt wat kunt bereiken.’

179

Afb. 1. Luuc Kooijmans, gefotografeerd tijdens een verblijf in Sint-Petersburg in 2012 (foto, privécoll.)

Het vertrek resulteerde in meer vrijheid in de keuzes waarover hij wil schrijven en de manier waarop hij het opschrijft. 'Ik heb met mijn onderzoek nooit expliciet de bedoeling gehad een bijdrage te leveren aan een academisch debat of me daartoe willen beperken. Ik wil eigenlijk gewoon een goed verhaal vertellen. Daar kan ik nu zelf naar op zoek, of ik accepteer een betaalde opdracht om met een bepaald onderwerp aan de slag te gaan. Ik hoef nu ook niet meer zwaar geannoteerde stukken te schrijven. Niemand wil zo'n academisch boek lezen. Bovendien geeft het ook een beetje een schijnzekerheid of schijnobjectiviteit: alsof de noten garanderen dat iets correct is. Maar mijn werk is zonder noten niet minder historisch of betrouwbaar. Daar streef ik nog altijd naar, maar het kan me niet schelen of ze eraan twijfelen of mijn verhaal wel recht doet aan het verleden. Mijn aanpak is niet veranderd.'

Luuc Kooijmans start bij bijna al zijn voorbereidend onderzoek met een centrale bron die veel relevante informatie bevat. Daar werkt hij 'vervolgens om heen. In die zin dat ik op zoek ga naar de historische personen die met de hoofdpersoon in aanraking zijn geweest en de bijbehorende bronnen. Dan zijn er natuurlijk altijd lacunes in de kennis die je hebt, gaten die zo gezegd gevuld moeten worden. Als historicus ben ik vooral geïnteresseerd in hoe mensen in elkaar zitten en wil ik hun reacties begrijpen. Ik ben dus niet van de abstracte, maatschappelijke analyse, maar heb wel een historische context nodig om tot diepere inzichten te komen.'

Een concreet voorbeeld van deze aanpak wordt duidelijk in *Cosimo*. De historische per-

Afb. 2. Cosimo III de' Medici (1642-1723), groothertog van Toscane (doek, Jan Frans van Douwen, 1697; coll. Nationaal Museum Warschau, nr. M.Ob.793 MNW)

soon Cosimo de' Medici bezocht twee maal Nederland en ontmoette daarbij nagenoeg alle hoofdpersonen uit de Nederlandse geschiedschrijving. 'Daar moest wel een interessant verhaal in zitten. Dat viel helaas tegen. De reisverslagen blijven oppervlakkig, over de kroonprins is evenmin veel persoonlijk bekend. Toen ben ik ook weer op zoek gegaan naar die bredere context: wat speelde er eigenlijk allemaal bij Cosimo, wat waren de relaties tussen Nederland en Florence, en waarom koos hij er überhaupt voor om naar Nederland te reizen? Zo kom je allerlei interessant overeenkomsten en tegenstellingen op het spoor tussen landen, standen en opvattingen. Maar omdat de samenhang ontbrak, heb ik iets gedaan wat ik nog niet eerder deed: ik verzon een fictief persoon waarmee ik belangrijke thema's met elkaar kon verbinden. De toon van die jongen, dat is natuurlijk mijn eigen toon. Er zijn zelfs mensen die zeggen dat ze mij erin herkennen. Desalniettemin, alles wat gebeurt in het boek komt uit de bronnen', zo benadrukt de auteur. 'Eigenlijk is de hoofdpersoon eerder een soort van Forest Gump, het personage uit de gelijknamige film die in zijn leven figureert bij alle belangrijke momenten in de geschiedenis van Amerika.' Daarmee, aldus Luuc Kooijmans, is *Cosimo* geen historische roman en hij geen romanschrijver. Het is, zo bedacht hij met zijn uitgever, 'experimentele non-fictie' die overigens naar meer smaakt voor de auteur.

'Ik ben wel wetenschapshistoricus of romanschrijver genoemd, en zie adelsgeschiedenis niet als een afgebakend, speciaal onderwerp. Ik ben gewoon een historicus, maar noem me-

zelf weleens mensenhistoricus, vooral om aan te geven dat wat mij echt interesseert de mensen zijn: wat beleven zij, hoe ervaren zij hun tijd? Dat wil ik reconstrueren.' Dat vergt goede bronnen. Luuc Kooijmans is dus voortdurend op zoek naar materiaal waarin mensen reflecteren op hun bestaan en handelen. Dat is lastig te vinden voor de periode van de Republiek. 'Je komt dan al snel uit bij de maatschappelijke bovenlaag. Zo zijn de dagboeken en het archief van Willem Frederik van Nassau fantastisch. In zijn dagboeken schreef hij – vrij ongebruikelijk voor die tijd – over zijn ambities, lusten en schuldgevoelens. Je zoekt daarbij dan altijd naar de opmerkelijke gebeurtenissen en bijzondere personages om de aandacht van de lezer vast te houden. In het geval van de adel breng je natuurlijk ook de nuance aan: wat maakte het nu anders om van adel te zijn, wat waren de normen en waarden van die laag, wat betekende het om voortdurend je positie te moeten bevechten? Dat resulteerde in het boek *Liefde in opdracht* uit 2000. Het helpt voor mij dat de adel als groep ook enigszins gearticuleerd is. Daarmee krijg je een genuanceerd verhaal. Ik ben echter niet speciaal van de adel, maar ook niet minder dan van andere mensen. De adel is wel een bepalend en zichtbaar onderdeel van die samenleving die ik zo goed en leesbaar mogelijk probeer te beschrijven. Er zijn vast ook andere bevolkingsgroepen in die periode die interessant zijn, maar daar weten we te weinig van. Dat is bovendien ook niet mijn belevingswereld.'

181

De drang om te beschrijven en begrijpen komt ook sterk naar voren in de persoonlijke familiegeschiedenis die wordt verteld in *Het geheim van de Valeriusstraat*. Het verhaalt op gevoelige en inlevende wijze over het grote zwijgen over verzetsheld Wim en de verschillende reacties van de gezinsleden op het fascisme en de Duitse overheersing in de Tweede Wereldoorlog. 'Als je een familie hebt waarin alles wordt verzwegen, heb je een vertekend beeld. Je vangt flarden op, gaat meer zien en wilt dan ook meer weten. Mijn vader was historicus, net als mijn broer en ik. Toen ik geschiedenis begon te studeren, begon hij voorzichtig te vertellen. Hij moet natuurlijk gedacht hebben: "die jongen komt er anders zelf wel achter." Op een gegeven moment wist ik dat het verhaal verder onderzocht en opgeschreven moest worden. Het was wel enorm moeilijk om dat te publiceren, het onderwerp is niet voor niets zo lang doodgezwegen. Mijn stiefmoeder heeft overal vuil rondgestrooid over dat boek. Zij vond het schandelijk dat deze familiegeschiedenis naar buiten zou komen en heeft me echt tegengewerkt. Ook ik vond het pijnlijk. Het is dan ook niet zonder reden dat ik heb gewacht met publicatie tot zo'n beetje alle hoofdrolspelers dood of dement waren.'

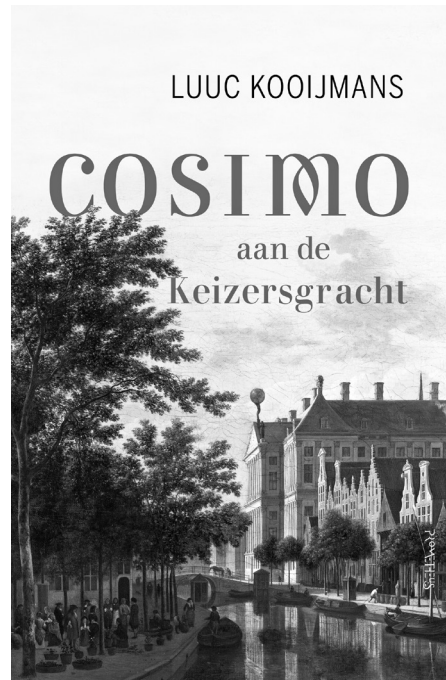
Een van de personen die we in het boek beter leren kennen is Jan Boreel, echtgenoot van de tante van Luuc Kooijmans. 'Deze Jonkheer Johannes Anthony Boreel de Mauregnault was actief lid van de NSB. Mijn vader was altijd lovend over hem. Die Jan was ook slachtoffer van de *ancien regime*-mentaliteit van zijn ouders met alle bijbehorende vooroordelen. Hij zegt op een gegeven moment ook expliciet dat hij daaronder gebukt gaat. Het huwelijk was eigenlijk ondenkbaar. Mijn opa had dominee willen worden, maar dat was destijds te duur voor de familie. Hij kwam uit een vrij bescheiden familie, zijn vader was horlogemaker. Hij werkte zichzelf op tot bovenmeester, en dan krijg je opeens een jonkheer in de familie. Op die bruiloft waren de ouders van die Boreel er niet. Die vonden het natuurlijk helemaal niets dat zo'n wijffie trouwde met hun Jan. Dat was ver beneden hun stand, terwijl het huwelijk de scheidslijnen doorbrak die ook in die tijd nog zo nadrukkelijk aanwezig waren.'

Distinctie is ook een essentieel onderwerp om de wereld van de zeventiende eeuw te begrijpen, aldus Luuc Kooijmans. In de voorbereiding op *Cosimo* maakte hij een *checklist* met de thema's die aan bod moesten komen, zoals standsbesef aan het Florentijnse hof en verschillen in omgangsvormen tussen Amsterdam en Florence. Een belangrijk onderwerp vormt ook de (on-)mogelijkheid om klas-senverschillen te overstijgen. Met deze bredere thematiek in het achterhoofd begrijpen we ook waarom de *Accademia del Cimento* (Academie der experimenten) zo'n belangrijke rol speelt in het verhaal. Het staat niet alleen in dienst van een mooie verhaallijn over kennis-vermeerdering en het conflict tussen wetenschap en geloof in de zeventiende eeuw. Het genootschap bood aan volgelingen van Galilei namelijk de mogelijkheid om hun onderzoek te verrichten onder bescherming van De' Medici, die hieraan op hun beurt prestige en aanzien ontleenden. Het past mooi in 'de les van de Florentijnse meesters dat beeldvorming belangrijker is dan feiten.'¹

Maar als distinctie wordt gedefinieerd als het vermogen tot en het streven naar onderscheid om de eigen groep in stand te houden, is dat voor Luuc Kooijmans 'niet eigen aan de adel, maar precies hetgeen essentieel is om mensen te begrijpen, om een maatschappij te begrijpen. Net zoals dieren zich de hele dag bezighouden met eten en voortplanten, zo gaat het bij mensen ook om overleven en voortleven, maar dan op iets subtielere wijze. Dat is toch de essentie van het leven en dat is wat het leven interessant maakt.'

Dr. Nikolaj Bijleveld is director of the University of Groningen Business School. He publishes on elites, religion and nationalism in the Netherlands and Denmark in the modern period.

University of Groningen – n.h.bijleveld@gmail.com

1 Hans Goslinga, 'Column', in: *Trouw*, 3 okt. 2021.

Kastelen in Zeeland, 1570-1670. Adellijke huizen en burgerlijke buitenverblijven 9

Martin van den Broeke

A monument for an English Queen. The genealogical programme on the tomb of Philippa of Hainault (d. 1369) at Westminster Abbey, London 41

Sanne Frequin

Lions or lilies? The dynastic identity of Margaret of Burgundy (1374-1441) as represented by material objects 61

Margreet Brandsma

